

LA REVOLUCIÓN DE CADA DÍA **Cristianismo, capitalismo** **i postmodernitat**

LA REVOLUCIÓN DE CADA DÍA

CRISTIANISME, CAPITALISME I POSTMODERNITAT

Joan Carrera i Carrera, sj.

1. EL MÓN ON VIVIM	3
2. HUMANITZAR EL MÓN ACTUAL. APORTACIONS DES DE L'ÈTICA CRISTIANA	9
3. SIGNES DELS TEMPS QUE ENS AJUDEN A VIURE CRISTIANAMENT	17
4. A MANERA DE RECULL	27
NOTES	29
QÜESTIONS PER A LA REFLEXIÓ	31

Joan Carrera i Carrera, sj. és llicenciat en medicina i doctor en teologia. Professor de Moral Fonamental a la *Facultat de Teologia* de Catalunya. Professor col·laborador a ESADE. Ha publicat diversos quaderns a aquesta col·lecció. Els últims: *Horitzó Kioto* (núm. 133); *Identitats pel segle XXI* (núm. 147); *El problema ecològic: una qüestió de justícia* (núm. 161); *Una relació difícil. Cristianisme i societat des de la perspectiva ètica* (núm. 170). És membre de l'equip de Cristianisme i Justícia.

Edita Cristianisme i Justícia - Roger de Llúria, 13 - 08010 Barcelona

93 317 23 38 - info@fespinal.com - www.cristianismeijusticia.net

Imprimeix: Edicions Rondas S.L. - Dipòsit Legal: B 13150-2014

ISBN: 978-84-9730-337-8 - ISSN: 2014-6495 - ISSN (ed. virtual): 2014-6574

Impress en paper i cartolina ecològics - Dibuix de la portada: Ignasi Flores

Correcció i revisió del text: Eulàlia Nuet Badia - Maquetació: Pilar Rubio Tugas

Juny del 2014

La Fundació Lluís Espinal li comunica que les seves dades estan registrades a un fitxer de nom BDGACIJ, titularitat de la Fundació Lluís Espinal. Només es fan servir per a la gestió del servei que li oferim i per mantenir-lo informat de les nostres activitats. Pot exercir els drets d'accés, rectificació, cancel·lació i oposició dirigint-se per escrit a c/ Roger de Llúria 13, 08010 Barcelona.

1. EL MÓN ON VIVIM

Segurament pretendre una descripció del món on vivim és caure en una simplificació, ja que si una cosa caracteritza aquest «món» és la diversitat de cultures i de mentalitats. Amb tot, però, són pocs els qui posen en dubte la tesi de F. Fukuyama¹ que afirma el final de la història i el triomf absolut del sistema econòmic capitalista en l'àmbit global.

L'anomenat procés de globalització ha anat estenent aquest sistema a la majoria de països del nostre món, amb algunes excepcions de caràcter més aviat residual. Ja no li queden oponents amb força suficient per a fer-li ombra. Tot i haver quedat ferit, arran de la darrera crisi econòmica, i tot i la multitud de crítiques i alternatives parcials que han anat sorgint, encara no es pot parlar d'una alternativa global consolidada al capitalisme.

1.1. La cultura capitalista

Tot sistema econòmic realça determinats elements que tenen traducció en altres camps com el social, laboral i

familiar. En altres paraules podríem dir que tot sistema econòmic crea una cultura.² I un dels elements importants de tota cultura és el sistema ètic, entès com una escala o jerarquia de valors que es posa en joc sobretot a l'hora de prendre decisions, i que acaba per impregnar tota la nostra vida (família, relacions socials...). Per això, és important prendre consciència de quins són els valors en els quals es fonamenta el nostre sistema econòmic, i de quins valors transmet en qüestions tan significatives com persona «feliç», triomf personal, etc. Cal precisar que, quan parlem de valors del sistema econòmic, ens referim a allò que el sistema prioritza i que vol que guiï el comportament de les per-

sones, primàriament en el camp de l'economia. Sovint aquesta prioritització amaga els interessos de determinats grups i actua, de fet, com una ideologia.³ Així, el sistema econòmic es presenta com la solució més racional i estructurada per a crear riquesa i justícia. És a dir, es basa en valors acceptats, volguts i desitjats per la majoria i hi apel·la.

Òbviament, a ulls d'un altre sistema ètic –tant des d'una tradició religiosa, com d'una altra cultura–, aquests valors poden ser percebuts com a contravalors.

1.2. Un sistema capitalista neoliberal i global

En les properes pàgines intentarem analitzar aquests valors, no per fer un judici del sistema econòmic (com es distribueix la riquesa, quins països són els més beneficiats, quina desigualtat crea, quin tipus de relacions laborals...), sinó per veure com la jerarquia de valors en què es recolza el sistema capitalista ha anat impregnant moltes de les esferes de la nostra vida, esferes sovint molt allunyades de l'economia. Encara que hom pugui tenir una vida dissociada, normalment el que es viu en una esfera –a la qual dedica més temps real– acaba contagiant les altres. Aquest és el cas, per exemple, de la família o les relacions entre les persones que s'han vist afectades per la manera com s'ha entès el treball i les relacions en el món laboral. L'Evangeli ho diu amb altres paraules ben contundents: «Perquè on tens el tresor, hi tindràs el cor» (Mt 6,21).

Posarem l'atenció en el sistema tal com el tenim en l'actualitat, a principis del segle XXI i no pas en aquell primer estadi, quan M. Weber parlava fent referència a l'esperit del capitalisme i als valors culturals associats al sistema; ni tampoc en una segona fase, que vam identificar com a Estat del benestar, quan el primer capitalisme va prendre elements de la tradició socialista i democratacristiana, com van ser els drets socials o la concepció d'un Estat regulador de l'economia i redistribuïdor de la riquesa. Ara ens trobem en una altra mena de capitalisme, que recull elements dels anteriors, i que podríem caracteritzar amb dos adjectius:

a) Neoliberal, perquè posa l'accent en el mercat plenament lliure, amb un paper de l'Estat més aviat aprimat i a costa d'una pèrdua de drets socials.

b) Global, perquè està caracteritzat per un lliure mercat global sense barres comercials ni financeres.

Segurament enumerar aquests valors serà per part meua massa pretensió, i com a tal, una certa simplificació en no tenir en compte les diverses variacions que es donen dins el sistema. No és el mateix el capitalisme que encara conserva elements de l'Estat del benestar nòrdic, que el nou capitalisme d'Estat en versió xinesa o russa, o el capitalisme més neoliberal dels Estats Units i d'alguns altres països. Es tracta de variacions i sensibilitats diferents dins del mateix sistema. Tampoc no tot és nou: alguns dels valors que presentarem ja es donaven en el primer capitalisme i l'únic que ha passat és que s'han accentuat notablement.

1.3. Un sistema, uns valors

a) L'èxit vital, molt lligat a l'èxit econòmic. Una manera d'entendre l'èxit amb un component materialista, que està estretament lligat a la possessió de béns i de títols. Són aquests béns materials els que possibiliten disposar d'altres béns més intangibles, com un cert estatus, una certa identitat o una determinada pertinença a un grup social.

b) La propietat privada, un valor nuclear del sistema, ja des dels seus inicis. Els béns d'ús i els mitjans de producció (terres, indústria...) són privats i la manera millor de generar riquesa és mantenir aquest tipus de propietat. Cada vegada es tendeix a privatitzar més coses pensant que així s'arreglaran determinades «disfuncionalitats» que impedeixen un funcionament òptim. Tot allò comunal o col·lectiu, dins aquest sistema, no rep cap consideració.

c) Un altre valor que des de la modernitat s'ha anat potenciant ha estat l'individualisme contra el comunitarisme. És l'individu, ell sol, qui ha de guanyar-se un lloc en la societat. Es posa l'accent en la persona i més en els seus drets davant els altres i la societat que no pas en els deures, i és paper de l'Estat garantir-los i ser-ne el protector. Aquesta concepció dona molt valor a la iniciativa de l'individu que ha de competir enfront dels altres. Això, portat a l'extrem i a mesura que les «institucions guia» han anat perdent pes, ha acabat per abocar la persona a una elecció constant: tota la vida es basa a prendre decisions. En l'esfera econòmica preval la competitivitat per sobre de la cooperació, i si aquesta es dona, només

és per a reforçar la competitivitat (de la meua empresa, de les meves idees... contra l'altra empresa, contra les seves idees). Des del sistema educatiu es reforcen aquests valors, encara que a vegades es justifiquen o disfressen apel·lant a paraules com personalització, creativitat o iniciativa, paraules que en teoria haurien d'incloure la dimensió social i cooperativa. Això no vol dir que la cooperació hagi desaparegut, sinó que ha estat desplaçada cap a determinats àmbits (la família, les ONG, les religions...) que, per cert, tampoc no han quedat immunes als elements més individualistes.

d) Un altre valor força nuclear en el sistema econòmic imperant és la recerca del màxim benefici. Per aconseguir-lo se sacrifiquen valors associats a drets laborals, polítics o mediambientals, a valors que afecten fins i tot drets humans... Pel màxim benefici, que afavoreix uns pocs, no es dubta a sacrificar el que calgui, sempre en nom del progrés. Potser l'únic fre o límit a aquesta explotació és no trencar l'estabilitat del sistema, i així fer que l'explotació pugui ser una mica més sostinguda en el temps.

e) També el valor de la utilitat, entesa en el sentit econòmic: atendre la funcionalitat del mitjà sense preguntar-se mai pels fins. Un utilitarisme molt lligat a l'eficàcia i a l'eficiència, valors en si mateixos positius, però en nom dels quals se'n sacrifiquen i justifiquen molts d'altres.

f) Un valor que també es prioritza és la quantitat per sobre de la qualitat. El capitalisme actual ha estès la societat

del consum, posant al mercat multitud de productes amb l'objectiu d'afavorir un consum continuat, ja que aquest és el principal combustible del sistema productiu capitalista. Molts d'aquests productes són de qualitat dubtosa, estan destinats a durar poc i a ser substituïts aviat per altres amb més prestacions. Tot aquest sistema requereix un consum excessiu d'energia, malbarata els recursos naturals i genera molts residus.

g) També hi ha el valor de l'esforç en el treball, un valor típic del capitalisme inicial i que ha anat perdent rellevància, sobretot quan s'ha estès a Occident una cultura marcadament hedonista i quan el món financer ha possibilitat l'obtenció de beneficis sense necessitat de gaire esforç.

h) El sistema ha anat prioritzant cada vegada més el curt termini per sobre del llarg. Només es pensa en els beneficis a curt termini, sacrificant la sostenibilitat de la producció i el deteriorament del medi ambient, un deteriorament que s'haurà d'esmenar en el futur, però que sembla no afectar el present. Som molt poc conscients de les conseqüències que tenen les accions del present, tant per a les properes generacions com per al medi ambient, i no són pas gaire tingudes en compte a l'hora de planificar l'activitat econòmica.

1.4. Capitalisme i postmodernitat

Per a entendre des del punt de vista axiològic el món Occidental actual, també hi hauríem d'afegir els valors més lligats a la denominada postmodernitat o modernitat avançada, i els valors liberals més

polítics, lligats a la modernitat: els drets de la persona, la democràcia, el diàleg, la llibertat enfront de la tirania. Tant els valors de caire més social i polític, com els valors de la postmodernitat han estat modificats per un sistema econòmic amb el qual sovint han entrat en conflicte –pensem, si no, en la democràcia i en el poder dels mercats no regulats. En altres paraules, els valors més socials i culturals han interaccionat amb els valors més econòmics, i els primers n'han sortit força malparats. La democràcia que garantien els Estats nació clàssics ha estat ferida de mort per uns mercats globals no regulats per ningú.

Alguns dels valors de la denominada postmodernitat de caire més cultural han tingut l'origen, precisament, en la decepció respecte als valors de la modernitat, d'altres han estat una reacció a valors del sistema econòmic i d'altres poden haver nascut afavorits per la mateixa constel·lació de valors d'aquest sistema, i amb cap altre objectiu que reforçar-lo. Per exemple, l'accentuació del jo i del benestar emocional afavoreix la imatge d'un individu abocat al consum i a tot un mercat on es venen els cossos musculats, sans, perfectes... La pèrdua de les utopies emancipadores, fruit en part de la decepció en la poderosa raó humana que en el segle xx ha provocat tota mena de guerres i desastres, dona lloc a un individu centrat en ell mateix i que no creu que el sistema econòmic es pugui canviar, no creu que hi hagi alternatives, i menys que valgui la pena mobilitzar-se per assolir-les. Així s'afavoreix l'aparició d'un nou conservadorisme social que no posa en qüestió el sistema econòmic. L'individu

postmodern ha deixat de creure en la ciència com a relat salvador, perquè s'ha adonat que la ciència ha dut també a desastres, com el nuclear o l'ecològic, però segueix utilitzant la tècnica, consumint cada vegada més i més tota mena de productes tecnològics per a ser feliç. Les conviccions més fràgils de l'individu postmodern el fan més tolerant, però també més indiferent al que passa al voltant, de tal manera que viu en el seu món i no es preocupa gaire dels altres. Les seves conviccions més febles el fan també més vulnerable a la manipulació del màrqueting o de la informació. I així podríem anar descrivint valors postmoderns que, o bé reforcen els valors del sistema econòmic o almenys hi són compatibles, en la mesura que serveixen per a cobrir noves necessitats de consum.

També la postmodernitat conté valors que són clarament contraris als valors del sistema econòmic capitalista, com ara el presentisme hedonista,⁴ la pèrdua de la capacitat per a l'esforç o la falta de compromís.

1.5. Alguns «contravalors» al sistema

Finalment, altres valors que també han anat penetrant en la societat occidental, provinents dels nous moviments socials, i que actuen com a oposició i crítica als valors del capitalisme, o que almenys

han modulat alguns extrems d'aquest sistema econòmic. Parlo, per exemple, de la sensibilitat feminista –amb elements força incompatibles amb molts dels valors del capitalisme–, o bé certa sensibilitat ecològica, malauradament a voltes massa superficial, que no qüestiona el sistema productiu, sinó que només proposa solucions anomenades de final de canonada i, a vegades, en un sentit més estètic i de moda que no pas de canvi radical.

Molts d'aquests valors que hem comentat, sobretot els relatius a la denominada postmodernitat, estan molt arrelats a Occident, però menys en altres cultures, si bé la globalització els ha anat estenent de forma considerable, sobretot entre les elits més interconnectades. En aquest sentit seria interessant fer l'anàlisi d'altres societats no occidentals per a veure la influència o evolució que hi ha tingut el sistema capitalista. Societats on els valors postmoderns han penetrat poc, i on segueixen pesant els valors més tradicionals. Un exemple seria estudiar la influència del confucianisme o del taoisme en la societat xinesa actual, o veure la peculiaritat del capitalisme japonès o coreà a partir de la influència de les seves tradicions. També veure com societats occidentals com les d'Amèrica Llatina, reben la influència de les cultures autòctones amb sistemes econòmics i jurídics que conserven elements comunals.

2. HUMANITZAR EL MÓN ACTUAL. APORTACIONS DES DE L'ÈTICA CRISTIANA

En aquest apartat intentarem mostrar què pot aportar la reflexió de l'ètica cristina al món actual i què pot aportar al mateix cristianisme redescobrir i viure a fons aquests trets. En altres paraules, veure quins trets de la nostra fe poden ajudar a humanitzar el nostre món.

Per descomptat, altres tradicions religioses i no religioses també els poden aportar, ja que aquests trets, malgrat ser fonamentals per al cristianisme –formarien part d'allò més nuclear de l'ètica que ens presenten els Evangelis–, no són pas exclusius. També altres tradicions recullen algun d'aquests trets i a vegades els han viscut de forma més plena que no pas els mateixos cristians.

2.1. La dimensió comunitària

La societat europea ha esdevingut la màxima expressió de l'individualisme

egocèntric. Un individu cada vegada més isolat centrat en la realització personal associada al benestar emocional, que ha perdut el sentit comunitari, que ha deixat d'implicar-se i d'interessar-se per la *res publica* deixant-la en mans dels professionals de la política, i reduint la dimensió comunitària a la més mínima expressió (família, parella, fills...). La conseqüència d'això ha estat l'agreuament de l'atomisme social, que és vist cada cop més com una de les arrels de les moltes patologies socials. El cristianisme pot ajudar a recuperar un cert sentit de comunitat, una més gran

harmonia entre la necessària valoració de l'individu i el sentit comunitari que el porta a la solidaritat i al compromís més enllà del propi grup familiar i cultural. La persona com a ésser individu i social al mateix temps.

El projecte de Jesús es presenta, així, com a universal i compatible amb diversitat de formes culturals, en considerar tota persona digna, de tal manera que postula la fraternitat universal, en termes de comunió (= unió comuna). Altres tradicions, com la budista, han parlat del mateix fent servir altres paraules, com compassió universal o interdependència. Paraules o conceptes que estan a la base de la reivindicació d'una mundialització més justa.

Cal dir que, malauradament, el sentit de comunitat també s'ha vist devaluat dins la mateixa comunitat cristiana, sobretot a Occident, potenciant una relació amb Déu de caràcter molt més individual. La caiguda de la pràctica celebrativa dels sagraments n'ha estat un dels signes, si bé no pas l'únic.

2.2. La vida com a do

Viure la vida com a possibilitat de ser apreciada com a do, com a regal i no solament com una construcció personal. Així podem aprendre a apreciar la dimensió gratuïta de les relacions humanes i de tota la pròpia vida. Descobrir que sovint som, perquè algú ens ha estimat quan érem febles, sense esperar res a canvi. En la vida no tot és contracte o relació basada en l'interès d'obtenir alguna cosa. Sovint, en la nostra societat, surt la necessitat de remarcar aspectes

clarament de gratuïtat com, per exemple, seria el voluntariat, però fora bo que aquesta gratuïtat també fos present en àmbits que es regeixen per alguna forma de contracte. Penso en el treball, i també en el mateix oci, que progressivament s'ha mercantilitzat, fins al punt d'estar en una mena de relació funcional amb el treball, sigui com a preparació, sigui com a repòs per a poder seguir treballant més. Recuperar l'oci com a moment per a les relacions gratuïtes amb els altres i on el temps deixa de tenir un caràcter purament econòmic, per ser un temps lúdic, un temps que no serveix per a res en termes productius.

L'entrada de la dimensió de la gratuïtat dins les mateixes relacions contractuals els donaria una qualitat diferent, les faria més humanes i potser ens faria adonar que, sense determinats valors, que pertanyen més a l'esfera de la gratuïtat, aquestes relacions contractuals acaben per deteriorar-se o perdre's. No hi ha dubte que la confiança, el compartir la idea de bé comú... no van pas en detriment del contracte, sinó que el reforcen.

2.3. Capacitat de discerniment

Fomentar la nostra capacitat de discerniment, en un món en què la persona ha d'optar constantment per construir la seva vida. Aquest discerniment suposa la capacitat d'interioritat, de silenci i de calma, que permeti fer les eleccions des del jo interior, des del que hom vol esdevenir i no tan sols des dels condicionants, o des de les pures il·lusions. La sociologia actual parla de la creixent feblesa de les anomenades institucions

guia que en altres èpoques marcaven les eleccions de les persones: família, classe social, escola, religió... Això és cert, però, al mateix temps, han sorgit altres condicionaments més subtils, com ara les forces del mercat, que marquen la nostra vida més del que ens pensem, i que incorporem a vegades sense adonar-nos-en. Aquest fet comporta que la seva influència no es noti tant, ja que fa la impressió que ha estat un mateix qui ha optat i els ha incorporat partint d'una elecció. De fet, però, es tracta d'una il·lusió de llibertat. Triem les nostres compres, com ens vestim, quin ordinador o mòbil tenim, però de fet aquestes preferències han estat induïdes dins un determinat àmbit social.

Viure una vida des del jo que discerneix suposa no deixar-se endur per les constants sol·licituds del nostre ambient, pels sorolls que distreuen... Aprendre a cultivar un jo més lliure que escolta, que és més conscient de les seves aficions (d'allò a què està aferrat). Hi ha moltes pràctiques que ajuden a cultivar el jo, i, de fet, les pràctiques ascètiques religioses tradicionals no feien altra cosa que entrenar per a guanyar llibertat davant les coses. Viure la vida des d'un mateix suposa conèixer les pròpies aficions desordenades, per alinear-les (ordenar-les) en la direcció del que volem arribar a ser. També la pràctica de la meditació, entesa només com a concentració, prepara la consciència humana per a poder escollir en un ambient on hi ha un excés d'estímul, i on la informació es presenta sovint de forma molt fragmentada.

En el cristianisme, Jesús es presenta com a model de màxim desprendiment de si mateix, d'un «jo» plenament lliure, no

aferrat a les coses materials, ni tampoc a la mateixa religió jueva tal com era viscuda a la seva època. Un «jo» que és model d'escolta i de capacitat de discerniment. L'ètica cristina, com a reflexió sobre l'acció humana des del mateix esperit de Jesús, es mostra oberta a aquest Esperit quan només ofereix grans principis orientadors, però deixa al discerniment comunitari i personal la presa de decisions en cada situació concreta, enmig d'un món complex en què es donen continuament conflictes de valors. L'ètica cristiana ofereix un camí entre les «ètiques fonamentalistes», que ofereixen seguretat en simplificar la realitat, marcant de manera estreta la conducta de les persones, i les «ètiques emotivistes», que ens diuen que el comportament ha de guiar-se pel pur sentiment, encara que sigui fragmentari i fugisser. Ni les unes ni les altres no poden oferir ajuda a les persones en el discerniment. Ni les unes ni les altres no aporten la solució als problemes comuns i complexos que patim com a humanitat, sobretot solucions que no responguin al privilegi d'uns quants.

2.4. El factor esperança

L'ètica cristiana conté un factor esperança. La fe cristiana suposa que la plenificació serà possible i que les petites passes vers un projecte solidari no són inútils, no es perden, encara que a curt termini no se'n vegin els resultats. Una esperança que no és ingènua, però que és prou forta per a trencar el desànim del «no hi ha res a fer». Els grans sistemes ideològics acostumen a privilegiar determinats col·lectius, presentant-se com

les úniques solucions dels problemes i donant receptes creïbles però esbiaixades. En el passat aquestes ideologies no van estalviar la violència i la repressió per imposar-se a aquells que es negaven a seguir-les. Avui dia, i sobretot en les societats democràtiques, aquestes ideologies han abandonat les formes violentes, però sovint es presenten com a hegemòniques, estenen la sensació que no hi ha altres opcions. També fan servir la por, la por de tot canvi que no provinguí d'elles mateixes. L'esperança o la utopia són un bon antídote contra determinades ideologies i contra la por, fent possible imaginar que les coses poden ser d'una altra manera, i possibilitant el canvi social real.

2.5. La participació en el bé comú

La nostra societat occidental té molt interioritzat el valor de la democràcia, és a dir, la participació de tots a l'hora de prendre les decisions de la nostra societat, o almenys a elegir aquells que les han de prendre. A tot Europa hi ha moviments que demanen reformes de les democràcies perquè esdevinguin més plenes. La crisi financera del 2007 ha mostrat la feblesa del poder polític (el que prové de les urnes) enfront del poder econòmic transnacional (que no prové de les urnes, sinó del mercat). Seria llarg d'enumerar i explicar totes les fórmules que es proposen per a reformar la democràcia i les resistències de part dels aparells dels partits clàssics, i dels grans grups econòmics transnacionals. Però tot plegat ha suposat un progressiu debilitament de la confiança dels ciutadans en el poder polític.

En aquests moviments de reforma és important la presència de determinats valors proposats, tant per «ètiques dels drets humans» com per ètiques provinents de les grans tradicions religioses. La base de la democràcia real descansa precisament en aquests valors: els drets bàsics de la persona, la seva dignitat, la igualtat humana, la llibertat, el dret a la participació, la llibertat de consciència i de creença... Sense aquests valors interioritzats, la democràcia trontolla, ja que fàcilment cau en la demagògia. Ho podem veure quan la democràcia no és fomentada en els nivells més bàsics de la política (associacions de veïns, escoles...), o en aquells països on malgrat haver-hi una democràcia formal (eleccions cada cert temps) no es dona una mínima igualtat d'oportunitats, i on els grups oligàrquics tenen a la pràctica tot el poder. Les ètiques religioses, en el nostre món, poden cooperar i animar les persones en la defensa d'aquests drets bàsics, ajudant a crear un marc de solidaritat que pugui ser el fonament de la democràcia. Sovint s'ha acusat les tradicions religioses de poc compromís amb la democràcia, oblidant que també el liberalisme extrem ha donat lloc a un individualisme que ha acabat fracturant les nostres societats. Un sistema democràtic només pot funcionar amb una mínima consciència de comunitat, de projecte comú, on les persones assumeixen deures davant els altres, i no sols per obligació legal (ho manen les lleis), sinó que confien que la cooperació promourà el bé de tots i totes, i la plena realització de les persones. L'individualisme extrem només porta les persones a preocupar-se de si mateixes i no del que

passa al veí, i així comença el declivi de la veritable democràcia.

2.6. El factor profètic

L'ètica cristiana ha de ser conscient que proposa i viu uns valors que sovint no són els considerats prioritaris en les societats on s'ha de desenvolupar i posar en pràctica, i això malgrat que algunes d'aquestes societats hagin tingut una matriu cristiana. Viure en cristià no resulta fàcil en societats plurals, en les quals es necessita un discerniment constant a l'hora de prendre decisions. Les societats plurals, certament, permeten que hom pugui viure els seus valors, mentre s'accepti el marc comú de convivència. El dissentiment s'expressa mitjançant la manera de viure, mostrant a la pràctica els valors que regeixen la vida, sabent que els que tens al voltant poden tenir altres ètiques, altres visions del món.

El cristià pot i ha d'exercir un cert paper de denúncia quan creu que l'*ethos* social viola valors que ell considera importants; ara bé, aquesta denúncia, com hem dit, s'expressa mitjançant la vida o a través del diàleg amb aquells que pensen diferent. L'avantatge, a vegades no prou valorat, de les societats democràtiques és que hi ha fòrums on es poden discutir les qüestions i on es poden donar veu a les diferents opcions ètiques presents en una societat. També sovint els cristians poden apel·lar als valors ideals de la mateixa societat, formulats en forma de drets humans que són compartits i enunciat però poc viscuts, posant-se al costat de molts moviments socials crítics. En tota societat, també en les més

democràtiques, els drets de les minories o els drets de les persones amb menys recursos poden estar sovint en perill.

2.7. Una visió positiva de l'autoritat

En el segle xx el concepte d'autoritat ha perdut valor. El totalitarisme de tota mena i les guerres mundials han afeblit el concepte, ja que hi ha hagut molt d'abús per part dels qui tenien poder. Hi ha una sospita generalitzada sobre l'autoritat com a exercici del poder per part d'uns quants, i només queda legitimada quan prové de les eleccions i és exercida amb les limitacions que imposa un Estat de dret. Però, darrerament, fins i tot aquesta autoritat fruit de les urnes és també qüestionada. Aquesta crisi de l'autoritat no s'ha donat només en l'àmbit polític, sinó en tots els altres àmbits socials: família, escola, Església... La institució eclesial havia viscut durant segles una situació en què els fidels no discutien l'autoritat dels bisbes o dels teòlegs. Si bé és cert que quan el magisteri (el Papa, els bisbes, els teòlegs...) es pronunciava sobre determinades qüestions donava raons (teològiques, racionals...), els fidels es fiaven més de l'autoritat de què emanaven aquests pronunciaments que no pas de les raons. Avui dia, i per causes molt diverses, algunes fruit de la modernitat, tot això ha canviat.

També dins la institució eclesial han entrat formes poc evangèliques d'exercici de l'autoritat, de tal manera que l'ètica cristiana ha de ser molt conscient d'allò que pot aportar i de com ha d'aportar-ho, perquè la simple apel·lació a l'autoritat, quan s'ha exercit d'una ma-

nera poc evangèlica, pot resultar contraproduent. La temptació del poder, de posseir molts mitjans o de creure que hom posseeix la veritat s'han donat i es donen dins l'Església. És la temptació d'acceptar ser «rei» per a poder imposar la seva ètica, la seva veritat i així estendre el Regne de Déu. En el cristianisme, l'autoritat ha d'estar al servei dels altres, abaixar-se a rentar els peus del proïsme com va fer Jesús. L'autoritat de Jesús es va mostrar en el seu màxim abaixament a la Creu. Aquesta *kenosi* és el que donarà i dóna credibilitat a l'Església, és a dir, quan serveix, quan es fa servidora dels més pobres, dels més necessitats, i no des del poder, sinó des del poder del no poder. Aquesta manera d'entendre l'autoritat pot ser l'aportació a les nostres societats. I dintre la comunitat cristiana podem recordar unes paraules de B. Haring que encapçalen la definició del «magisteri» de l'Església recollides en el Diccionari de Teologia Moral: «...El primer magisteri l'exerceixen els sants».

2.8. Recuperar i repensar la Tradició

Una altra qüestió que podem relacionar amb el tema de l'autoritat és que el nostre món s'ha «destradicionalitzat», és a dir, les tradicions hi han perdut pes. No és que hagin desaparegut, sinó que han deixat de ser permanents i s'han adaptat constantment, fet que les ha posat en crisi, ja que per definició el que caracteritza una tradició és la seva permanència en forma de repetició durant força temps. Aquestes tradicions ajudaven les persones a l'hora de prendre les se-

ves opcions de vida, ja que donaven seguretat i al mateix temps frenaven els canvis socials. La societat industrial i tecnològica ha provocat aquesta destradicionalització, i això ha afectat de ple les institucions religioses, que vivien en part de les tradicions. Avui dia hem d'aprendre a viure en una societat en constant canvi, on cal aprendre a discernir allò perenne (la Tradició en majúscula), d'allò que es pot/s'ha d'adaptar o canviar (les tradicions en minúscula). Les resistències han estat enormes en una institució en la qual les tradicions tenien molta força i es confonia, amb una certa facilitat, la fidelitat a Jesús amb la fidelitat a les tradicions que, al cap i a la fi, no són altra cosa que realitats històriques, necessàries i bones, però que en un determinat moment poden haver-se convertit en rèmores per a la mateixa institució. Si es fa una lectura històrica sorprèn la gran capacitat d'adaptació que la institució eclesial ha tingut, ja que en els seus inicis va patir aculturacions molt profundes, la principal la incorporació de les filosofies hel·lèniques a l'hora de reelaborar la reflexió teològica del missatge de Jesús...

Per això la comunitat cristiana no hauria de tenir por de repensar les tradicions actuals per donar resposta als canvis socials i a l'emergència d'altres formes culturals que no són les occidentals. No ha de tenir por de despullar-se de les coses afegides, que han estat bones, però que ja no són més que formes occidentals. L'Església potser va ser de les primeres institucions que es va globalitzar, que es va aculturar en molts països i es convertí en un model de com fer compatible la universalitat amb la parti-

cularitat. En l'àmbit ètic, el cristianisme conté uns grans principis de com ha de ser l'home i la dona plenificats, però al llarg de les situacions canviant de la història aquesta vida en plenitud o amb sentit ha anat agafant formes diferents.

Perquè els grans principis orienten, però s'han d'adaptar també als temps i a les situacions concretes. Un exemple paradigmàtic és la manera com s'ha entès el manament de «no matar» al llarg de la tradició moral catòlica.

3. SIGNES DELS TEMPS QUE ENS AJUDEN A VIURE CRISTIANAMENT

Al llarg de la història de la humanitat, des dels inicis del cristianisme, la comunitat va ser permeable a les ètiques del seu entorn fent seves les intuïcions de l'estoïcisme, el platonisme, l'aristotelisme... A l'edat moderna, també alguns dels valors que formaven part del nucli del cristianisme –i que amb el temps s'havien afeblit– foren paradoxalment recuperats pels seus oponents seculars i entraren a formar part de la cultura i l'ètica moderna. La comunitat cristiana hauria de discernir aquests signes dels temps, veure què en pot aprendre i incorporar o reincorporar a la pràctica cristiana.

3.1. Afinar el discerniment

El discerniment comporta saber triar o distingir quins valors són bons, en el sentit d'humanitzants; és a dir, valors que serien expressió de la moral evangèlica aplicada i referida a les noves situacions que sorgeixen en el nostre món, i quins són contraris a la humanització de la persona. La tasca no resulta fàcil, i cal una prudència extrema per a no condemnar fàcilment valors embolcallats d'elements que ens poden sem-

blar estranys al llenguatge i la manera de fer cristiana, però que la interpreten i actualitzen en allò essencial, i acceptar-ne d'altres que gaudeixen de gran reconeixement i acceptació social, però que no són compatibles amb l'ètica cristiana. Aquesta sempre ha estat una tasca difícil, que ha de comptar amb l'ajut de l'Esperit de Jesús, que ajuda a trobar en situacions determinades, i sovint noves, la concreció dels grans principis evangèlics. Davant d'aquesta ambigüitat podem recordar les paraules de Benet XVI

al Bundestag fent referència al partit polític dels Verds alemanys:

Diria que l'aparició del moviment ecologista en la política alemanya a partir dels anys setanta, encara que potser no hagi obert les finestres, ha estat i és, però, un crit que anhela aire fresc, un crit que no es pot ignorar ni rebutjar perquè s'hi percebi massa irracionalitat. Gent jove es va adonar que en les nostres relacions amb la natura hi havia una cosa que no funcionava, que la matèria no és només un material per al nostre ús, sinó que la terra té en si mateixa la seva dignitat i nosaltres hem de seguir les seves indicacions. (Berlín, 22 de setembre del 2011).

3.2. Entre el sectarisme, el diàleg i la dissolució

Sovint dins l'Església occidental actual es donen dues postures, potser no els seus extrems, però sí en forma de tendències ancorades en el passat i que es tanquen als signes dels temps, malgrat que totes dues aportin valors positius dins l'Església. No es tracta de judicar-les, sinó de veure la poca atenció que donen als nous signes dels temps, tancant-se a l'esforç d'intuir les noves cries de l'Esperit.

3.2.1. Enyorança i restauracionisme

Una primera tendència enyora el passat quan l'Església era escoltada i gaudia de més influència social. Una tendència a la qual ja va costar assumir la modernitat i que ara s'ha vist descol·locada amb la irrupció de la postmodernitat. La

seva reacció ha estat un cert retorn a formes premodernes, algunes d'encertades,⁵ però altres d'anacròniques que no poden donar resposta als nous reptes de la societat actual. El perill d'aquesta tendència és la progressiva sectarització, en el sentit de minorització a la defensiva amb trets quasi fonamentalistes, en sentir-se perseguida o menystinguda per la societat.

Aquesta tendència resulta atractiva sobretot a persones desorientades o insegures, ja que ofereix consignes clares i distintes, però el problema és que no entra a considerar la complexitat de les situacions i es decanta fàcilment pels blancs i els negres a l'hora de percebre la realitat. Aquesta tendència té el perill de caure en un cert espiritualisme desencarnat, que se centra en una espiritualitat més intimista amb poc ressò en la moral social, però amb un rigorisme moral accentuat en l'àmbit de la moral personal (sexualitat i bioètica). De fet és aquest rigorisme el que serveix d'excusa a moltes persones, també a molts creients, per a allunyar-se de l'Església, alimentant les files del que alguns sociòlegs han descrit com a «creients sense Església»,⁶ un col·lectiu que a Europa no ha parat de créixer els darrers anys. També pot tenir el perill de deixar-se manipular per un poder polític de caire conservador que veu en la religió un bon cohesionador social i per aquesta raó li permet més visibilitat en l'espai públic. És el que passa amb els moviments neoconservadors. Seria injust no apreciar els valors d'aquesta tendència, que representa una crítica a una Església que sovint s'ha diluït i ha perdut identitat dins la societat actual. En definitiva

hi ha una aspiració ben actual, d'altra banda, d'una Església desacomplexada davant la societat, on tothom té veu.

3.2.2. El cristianisme «progressista»

Una altra tendència agrupa els moviments eclesials més sensibles a la qüestió social, que van tenir una força considerable en la denúncia de la injustícia i en la defensa del pobre davant les estructures que violaven els seus drets. El moment actual continua necessitant la seva veu, ja que el món, tot i que la globalització ha generat riquesa, també ha fet augmentar considerablement les desigualtats en el nostre planeta i en els països més rics. Però cal que aquests moviments estiguin atents als nous signes dels temps, a les noves formes de desigualtat i d'injustícia (les injustícies mediambientals, les injustícies de les minories culturals i les noves formes d'exclusió i de marginació social). No es pot pretendre continuar donant resposta des de models que van ser vàlids els anys setanta, però que ara resulten o bé insuficients o bé inadequats. Creiem que és necessari que es posin a l'escolta dels nous moviments socials i dels joves cristians, en altres paraules, sortir dels vells esquemes de les esquerres clàssiques per a copsar la complexitat del problema de la justícia en un món globalitzat. Cal, també, que no tinguin por de mostrar més la identitat cristiana en una societat que ja no la veu tan lligada al poder polític, i que està recuperant el valor i la importància de l'espiritualitat, de noves formes de religiositat i també del discerniment que porta a descobrir quines són les noves fronteres de la marginació.

Sense pretendre ser exhaustiu, sí que intentaré enumerar alguns exemples del món actual (petites accions, paraules o idees...) que valdria la pena tenir en consideració.

3.3. Signes dels temps, signes evangèlics

3.3.1. Contra la idolatria del mercat: el concepte d'interdependència

En el nostre món, tal com ha denunciat sovint el magisteri eclesial, es dona una idolatria del «déu mercat», amb tot el que això comporta. Però s'albiren alternatives. S'han anat creant espais de solidaritat alternatius, com ara cooperatives de consum responsable, de comerç just, de banca ètica, d'inversions socialment responsables, propostes d'intercanvis de serveis entre grups específics... Curiosament, molts d'aquests moviments han estat promoguts en l'àmbit eclesial. Mai no s'havien donat tantes respostes des d'espais econòmics alternatius! En alguns països, aquestes formes econòmiques alternatives comencen a tenir un cert pes en el mateix mercat, com és el cas del comerç just o dels productes amb garantia ecològica. Prova d'això és que molts d'aquests productes comencen a treure el cap i se'ls pot trobar fins i tot en les superfícies comercials convencionals.

Tota la problemàtica ecològica causada per les pautes de consum insostenible, i les dades alarmants que ens venen amb relació al canvi climàtic, estan afavorint la consciència que així no podem seguir. Cada vegada es fa més evident la necessitat de reconciliar

ció amb la creació a partir d'una nova lectura de la teologia de la creació i de la nostra relació amb ella. També s'estén la crida a una més gran solidaritat intergeneracional, és a dir, a fer-nos conscients que el nostre proïsme són també les persones que ens seguiran, els nostres descendents, ja que les nostres accions presents hipotecaran la seva vida o almenys la seva qualitat de vida. Així, la noció de *qui és el nostre proïsme* s'amplia, no queda limitada a aquell que veiem anant cap a Jericó, el rostre sofrent del qual ens interpel·la i demana una resposta compassiva, sinó aquell que no veiem perquè o bé és a l'altre costat del món o bé naixerà d'aquí a dues o tres generacions.

Per això resulta cabdal tenir cura de la diversitat animal i vegetal, no solament per la indiscutible vàlua de la diversitat en si mateixa, sinó per la intrínseca connexió entre tots els éssers vius del planeta. Així, afavorint la vida animal i vegetal, assegurem la vida humana actual i futura, dels nostres descendents. Recordem que la diversitat permet una més gran adaptació a nous hàbitats que poden sorgir causats pel canvi climàtic. El valor de la interdependència, de la comunió entre els éssers vius és fonamental, i així ho recull la mateixa *Gaudium et Spes* en el número 26. Malauradament, però, el nostre ambient cultural potencia el fet de pensar en primer lloc en nosaltres mateixos i no facilita ser conscients de la realitat d'interdependència entre tots els éssers, és a dir, que tots ens relacionem i que la nostra vida depèn en gran mesura dels altres. No vivim allò que som com a do dels altres i quan ens hi rela-

cionem els tractem sovint com a mers objectes: no arribem a assumir allò que pensem, allò que senten, allò que pateixen com a propi, sinó que ens hi relacionem com si fossin objectes que observem, manipulem, però que no ens obliguen a res (ob·lligar). Tenim interioritzat que el jo no té necessitat de cap altra cosa que d'un mateix per a viure, i si necessita els altres els tendeix a donar-los el caràcter d'objecte en funció d'un mateix. Potser caldria començar a relacionar-nos des de la interdependència, i així copsar que el bé individual i el bé col·lectiu són inseparables, i adonar-nos que aquest error ja ha provocat que les tres quartes parts de la humanitat pateixi i que ho pateixi també una natura sotmesa a una gran pressió. Aquesta consciència de la interdependència hauria de desembocar en una ètica de la compassió universal que promogui que tots els éssers vius puguin viure, especialment els més dèbils i els més amenaçats. Només l'espècie humana pot fer-se càrrec d'aquesta gran responsabilitat i comportar-se com si fóssim la consciència del planeta. Hem de ser capaços de donar una resposta compassiva als membres de la nostra pròpia espècie, però també als de les altres, apreciand el destí comú de tota la biosfera.

3.3.2. *L'austeritat*

El que hem comentat en el punt anterior també suposa la promoció del valor d'una més gran austeritat. Hi ha moviments que fomenten aquesta forma de vida més austera. El moviment al voltant del decreixement⁷ ha originat un debat interessant sobre aquesta qüestió.

Poder viure amb menys perquè les persones que vinguin després de nosaltres trobin un planeta més habitable. L'austreritat passa per un consum responsable i sostenible, que no deixi en mans del mercat i les seves estratègies publicitàries les nostres pautes de consum. Estar atents als paranys del mercat com ara l'obsolescència programada de molts dels seus productes que afavoreix un consum continuat. Educar els nostres dissenys de tenir més i més, amb l'únic objectiu de disposar d'un determinat estatus o identitat social. En referència a aquesta idea, podem afirmar que el mercat ofereix no solament productes per a satisfer les necessitats materials, sinó que a través dels logos i marques d'aquests productes ofereix imaginaris, mons ideals que ens proporcionen identitat i una mena de sentit. Identitat i sentit que adquirim a través de la compra i el consum. La nostra identitat sembla que ja no vingui donada per la família o la classe social, sinó per allò que consumim, per la manera com vestim... D'aquesta manera es van creant identitats col·lectives que donen estatus que ens identifiquen com a esportistes, com a contestataris, com a joves... La nostra capacitat de consumir i els tipus de marques que comprem ens fan entrar en una determinada subcultura, que ens dona identitat i, per tant, una certa seguretat. Són identitats que poden ser escollides i que no ens vénen donades. Aquesta característica fa que siguin ben acollides, ja que posen en joc la nostra llibertat d'elecció, encara que sigui a un nivell superficial.

Podríem matisar encara més l'afirmació en el cas dels adolescents, ja que

el grup o la colla més propera és la que acostuma a proporcionar la identitat, sigui per adhesió o rebuig. Aquesta identitat ens permet fugir de la inseguretat, de la por del fracàs, i satisfer així el desig de reconeixement, d'omplir les nostres mancances afectives. Els grups més susceptibles a l'atracció de les marques són precisament els qui més pateixen aquestes carències. Per exemple, els adolescents, que en la seva recerca d'identitat personal i amb tota la despesa energètica per a anar acceptant els canvis fisiològics i psicològics, són especialment mal·leables, i demanen continuament l'acceptació i el contrast d'un grup de pertinença. Això s'aconsegueix sobretot controlant les formes externes, hàbits, formes de vestir, música, però també altres que afecten al propi cos com la forma física (a través de dietes, d'exercicis i esport). La importància d'aquest sector de població ha fet que alguns parlin del mercat de «l'adolescent global» que a tot arreu, independentment de la cultura, s'estima més la Coca-Cola que els productes locals, les Nike que unes sandàlies... Es pot afirmar, sense por d'equivocar-se, que des de fa unes dècades les empreses han deixat de produir coses, i ara es dediquen fonamentalment a produir «marques».

També la problemàtica ecològica ha fet néixer tot un moviment que parla en termes de «justícia mediambiental», ja que els països més pobres són els qui més pateixen les conseqüències del canvi climàtic:⁸ sequeres, migracions climàtiques, inundacions, esgotaments dels recursos alimentaris com ara la pesca... Aquest moviment mostra un lli-

gam entre la pobresa i la problemàtica ecològica que duu a no separar la justícia distributiva de l'ecologia. A Occident sovint no som conscients que és en els països pobres i també en els anomenats països emergents on tenen més força els grups ecologistes. I molts cristians i moltes comunitats cristianes d'aquests països s'han implicat en la defensa del medi ambient i de la justícia mediam-biental.

3.3.3. *Noves espiritualitats*

Enmig de la cultura occidental, predominantment hedonista i materialista, està ressorgint interès per noves formes d'espiritualitat que indiquen, malgrat l'ambigüitat que contenen, una profunda recerca i insatisfacció de les persones. Tot i que moltes d'aquestes noves espiritualitats estan massa centrades en un mateix, la seva emergència és un símptoma que no hauríem de menystenir. Alguns autors parlen de l'inici d'una era postmaterialista que es contraposa a la cultura materialista en què Occident es va instal·lar tot just acabada la Segona Guerra Mundial.

És interessant preguntar-se per què l'espiritualitat que ofereix l'Església i en general les esglésies cristianes té tan poca recepció a Occident, i d'una manera especial a Europa. Encara que s'hagi frenat els darrers anys,⁹ les dades sociològiques reflecteixen una fortíssima davallada de la presència religiosa a Europa.¹⁰ Aquí també convindria fer una anàlisi de les formes postmodernes de religiositat (amb tota la seva ambigüitat) que sovint han portat a alguns autors a afirmar «el retorn dels brui-

xots». Aquesta anàlisi hauria de fugir de considerar-les com a formes antireligioses o purament negatives (manipulatòries, autocentrades, sense alteritat, emotivistes) i intentar centrar-se en el símptoma (insatisfacció) que les origina i en les característiques que tenen i que les fan atractives per a moltes persones. Sense pretendre fer-ne aquí una anàlisi a fons, creiem que expressen sovint una crítica necessària a determinades formes religioses a les quals l'Església ha tendit des de fa temps. Una religiositat eclesial molt racionalista, molt centrada en el discurs, excessivament ètica, poc celebrativa, poc estètica, individualista, o almenys amb poc sentit comunitari, on qualsevol expressió de sentiment sempre s'ha vist com a sospitosos de subjectivisme... Aquesta crítica implícita ha de ser presa seriosament per part de l'Església, i veure-hi què hi ha de veritat. L'Església podria prendre ara la mateixa actitud que demanava durant el Concili parlant de l'ateisme [GS 19-21]. El context del Concili a Occident era molt diferent de l'actual, estava centrat en l'auge de l'ateisme pràctic i els sistemes polítics ateu que eren materialistes, i posaven Déu com a impediment al progrés de la humanitat. La *Gaudium et Spes* va fer en aquell moment una certa anàlisi de consciència de la mateixa Església: «...però els mateixos creients sovint tenen la seva part de responsabilitat [...] en la gènesi de l'ateisme els creients hi poden tenir una bona participació» [GS 19]. I demana una actitud «que s'esforci a descobrir en la ment dels ateu les causes de la negació de Déu» i, conscient de la gravetat dels

problemes que l'ateisme planteja, i «portada per la caritat envers tots els homes», considera que «cal sotmetre aquests problemes a un examen seriós i més profund» [GS 21].

3.3.4. La recuperació de la cultura local

La tendència homogeneïtzadora de la globalització està provocant reaccions en la línia de recuperar i revalorar la diversitat cultural local. Aquest fet planteja un repte a l'Església, sobretot a Àfrica i a Àsia, les zones, per cert, on l'Església més creix, i on hi ha més conversions i vocacions a la vida religiosa. El repte és com aculturar la fe en aquests pobles, que no tenen la tradició filosòfica i cultural occidental, quan al mateix temps, l'Església perd pes el món occidental. En altres paraules, com moure's entre la universalitat (catòlica) i el respecte per allò local. Un repte no pas nou, però que amb la globalització actual i amb les facilitats per a la comunicació i els viatges ha ressorgit amb força. Potser avui, afortunadament, som més conscients dels condicionants culturals i de la necessitat d'aculturar la fe allà on creix i s'escampa.

3.3.5. La recuperació dels valors en àmbits clau

Hi ha signes que indiquen una certa preocupació perquè les noves tecnologies i el mercat no siguin guiats pel pur benefici econòmic. Mai no s'havia parlat tant de valors en els àmbits polítics, empresarials, financers i mèdics, ja que les pràctiques mancades de qualsevol consideració de valors ens han portat

fins a l'extrem de trepitjar la dignitat de moltes persones i, especialment, les més vulnerables. Estem a les beceroles d'aquesta preocupació, però hi és. Per exemple, s'han fet passes perquè la reflexió bioètica sigui introduïda en el currículum de la formació mèdica i de la infermeria, encara que aquesta reflexió a Catalunya i a Espanya és encara molt escassa. Més difícil és la introducció de la reflexió en valors a les escoles d'econòmiques i empresarials, potser perquè la implementació d'aquesta reflexió porta de manera inevitable a qüestionar els valors del sistema actual. Arran de la crisi econòmica actual, la més important des de la crisi del 29, algunes grans escoles de negocis occidentals es comencen a plantejar què ensenyen a les seves aules. Comencen a ser conscients que aquesta formació ha donat lloc a una cultura empresarial que ha fomentat l'especulació financera sense escrúpols i que ha fet possible una crisi com l'actual. Aquest repensar el model econòmic actual per insostenible és, però, molt lent, i al final seran els països emergents els que marcaran la pauta d'aquesta reflexió ètica en els propers anys.

3.3.6. L'horitzó d'una ètica mundial

Davant dels problemes del nostre món, les grans tradicions religioses han fet l'esforç de mostrar que són font d'humanització i de pau entre els pobles i no pas motiu de conflicte. Han estat facilitadores d'acords ètics que mostren que estan a favor de la pau mundial, del respecte pel medi ambient i contra l'ordre econòmic mundial injust. Alguns d'aquests valors compartits es mostren,

per exemple, en la Declaració d'Ètica Mundial elaborada pel Parlament Mundial de les Religions a Chicago (1993).¹¹ Per a aquest Parlament no és possible un nou ordre mundial sense una Ètica Mundial, entesa com «un consens bàsic sobre una sèrie de valors vinculants, criteris inamovibles i actituds bàsiques personals. Sense un consens ètic de principi, tota comunitat es veu, tard o d'hora, amenaçada pel caos o la dictadura, i els individus, per l'angoixa». Recordem què ens diu en la seva introducció (punt 2):

Tots els humans sense excepció som éssers fal·libles, imperfectes, amb límits i deficiències. A més tenim experiència de la realitat del mal. Per això mateix, i malgrat aquestes limitacions, ens sentim obligats a assenyalar, per al bé de la humanitat, els que jutgem que han de ser elements bàsics d'una ètica comuna per a tota la humanitat, tant per als individus com per a les comunitats i organitzacions, per als estats i àdhuc per a les religions. Estem convençuts que les nostres tradicions ètiques i religioses, seculars ja en la major part, contenen prou elements ètics que molt bé poden ser entesos i viscuts per tots els humans de bona voluntat, siguin religiosos o no. En relació amb això, som conscients que les nostres diferents tradicions ètiques i religioses fonamenten el criteri, sovint de manera molt diversa, sobre el que per a la persona és útil o perjudicial, just o injust, bo o dolent. No volem ignorar, no pretenem difuminar les pregones diferències entre les diferents religions. Però aquestes dissemblances no ens han d'impedir procla-

mar públicament el que ara ja ens és comú i amb la qual cosa ens sentim tots igualment obligats en correspondència amb el nostre propi compromís ètic o religiós.

També el Magisteri de l'Església ha reflexionat sobre la necessitat d'una ètica universal en un document de la Comissió Teològica Internacional: *A la recerca d'una ètica universal*. L'Església, conscient de la necessitat de la recerca de les normes per a viure junts la justícia i la pau, vol compartir amb la resta de tradicions religioses i les filosofies del nostre temps el concepte de Llei Natural, un concepte que, tot i algunes interpretacions interessades, no és gens estàtic ni consisteix pas en una llista de preceptes definitius i immutables. Al contrari, la llei natural és una font d'inspiració que sorgeix precisament de la recerca d'un fonament objectiu per a una ètica universal (núm. 113). Ho fa apel·lant a allò que hi ha d'universal en cada ésser humà i apel·lant, també, a les altres tradicions a fer el mateix a partir de les seves pròpies fonts. Un intent, doncs, de reeixir en un reconeixement comú de normes morals de caràcter universal fonamentades en una aproximació racional a la realitat. Es tracta d'un treball urgent que va més enllà de les pròpies conviccions religioses i de la diversitat dels nostres pressupòsits culturals per tal de buscar un reconeixement recíproc i una cooperació pacífica de tots els membres de la família humana (núm. 116). Recordant, però, que:

El cristianisme no té el monopoli de la llei natural. En efecte, aquesta, fona-

mentada sobre la raó comuna a tots els éssers humans, és la base de col·laboració entre tots els homes de bona voluntat, més enllà de les seves conviccions religioses. (Núm. 9).

Tot i que la forma d'aquestes tradicions religioses varia considerablement, tenen en comú el fet de ser testimonis de l'existència d'un patrimoni de valors morals comuns a tots els homes, independentment de la diferent forma que agafi la seva justificació a l'interior de cada tradició. Un exemple clar és el de la regla d'or, que es troba sota una forma o altra en la majoria de les tradicions de saviesa.¹² També estan generalment d'acord a reconèixer que les gran regles ètiques no només són vàlides per al propi grup, sinó que tenen una validesa universal per als individus i els pobles. I, finalment, moltes tradicions reconeixen que aquests comportaments morals universals tenen la font en la natura mateixa de l'ésser humà. (Núm. 12).

En el cas concret de l'Església, ha actuat de medidora i reconciliadora de molts conflictes, i ha ajudat les parts enfrontades a trobar reconciliació i perdó...

3.3.7. «Xarxes d'indignació i esperança»

Finalment, a Europa des de ja fa temps, comencen a haver-hi moviments socials que alguns han anomenat «Xarxes d'indignació i esperança»¹³. Aquest títol resumeix molt bé el moviment, que com tota mobilització social, primer sorgeix com un crit d'indignació, però que a poc a poc ha anat presentant propostes

alternatives a les polítiques actuals, i sobretot ha estat capaç de mobilitzar les persones davant d'un món en crisi i desesperança... Com explica Manuel Castells, algunes persones van començar a connectar-se mitjançant les xarxes socials, i després van passar a ocupar els carrers i a proposar mesures concretes que s'oposaven als interessos econòmics i financers. Va ser un moviment que ignorava l'estructura política actual i desconfiava dels mitjans de comunicació de masses dominats per interessos econòmics. Va ser una eclosió variada, no organitzada, però que tenien algunes coses en comú: una determinada manera de fer més propera a formes de democràcia participativa, una desconfiança clara en la política i el joc democràtic tal com està plantejat actualment, l'ús de les xarxes socials... En un lapse de temps relativament breu es va donar arreu del món: des de Tunísia fins a Egipte (la denominada «Primavera àrab», on es reclamava davant de governs no democràtics i oligarques), passant pel moviment *Occupy Wall Street* (17 setembre del 2011) dels Estats Units,¹⁴ i els Indignats del 15-M a Espanya. Les propostes alternatives ja han estat analitzades dins aquesta mateixa col·lecció de quaderns;¹⁵ tanmateix voldria recalcar aquí un fet que considero important: la capacitat de mobilitzar gent jove i gran, la capacitat de donar esperança. Hi van ajudar també manifestos com el de S. Hessel, «Indigneu-vos»¹⁶, que va donar nom al moviment a Espanya, i els manifestos de «Democràcia real, ya»¹⁷. Si llegim les seves propostes, com, per exemple, les de la «Asamblea del Sol»¹⁸

(20 de maig) veiem que demanen mesures molt realistes que molts polítics i entitats socials ja fa temps que proposaven per a aprofundir la democràcia, aconseguir més igualtat econòmica i fer una economia menys financera i més sostenible.

Entre les persones joves que van fer acampades i manifestacions hi havia molts cristians i cristianes, perquè, certament, moltes de les propostes que es demanaven coincideixen amb els postulats defensats per la moral social de l'Església. Per exemple, en l'encíclica

Caritas in Veritate de Benet XVI,¹⁹ es toquen punts clau sobre el caràcter injust de l'actual globalització, punts que coincideixen amb algunes de les propostes d'aquest moviment. És cert que, com tot moviment social, té elements de tota mena i que cal discernir amb molta cura. Però hem de ser molt conscients que també hi ha hagut interessos per desacreditar-lo per part de les minories que controlen l'actual economia financera i dels governs i partits que temen perdre les seves posicions de privilegi.

4. A MANERA DE RECULL

El text que hem presentat és, en primer lloc, una invitació al lector a reflexionar sobre els valors que trobem en el nostre entorn, per a ser-ne conscients. Tots vivim i ens movem en una doble matriu axiològica, la de la nostra societat (*ethos* social)²⁰ i la de la nostra fe religiosa (l'ètica cristiana, islàmica, budista...) o d'altres formes ètiques de caràcter no confessional (com, per exemple, els drets humans...). Quan hom actua i ha de decidir sobre alguna qüestió es veu influït per aquesta doble matriu, i per l'elaboració personal històrica (experiència) d'aquesta intersecció. Ens hem centrat en la societat occidental amb un *ethos* social producte del sistema econòmic capitalista, de la tradició política i social de caràcter democràticoliberal i de la postmodernitat. Només hem volgut apuntar alguns dels valors d'aquest *ethos*.

En segon lloc, com demana el Concili Vaticà II, hem passat a reflexionar sobre quins valors pot aportar l'ètica cristiana a la nostra societat, i així hem entrat en un diàleg ètic per a poder millorar aquesta societat en la qual tots vivim i compartim. Segurament resta al lector poder afegir molts altres punts d'aquest diàleg, perquè és un diàleg obert i no pas tancat.

I, per últim, des d'una visió dintre la comunitat cristiana –i pensant que tots els creients treballen i interaccionen amb els membres de la societat, siguin creients o no–, quins són els signes dels temps, quines són les crides de l'Esperit que es donen en les nostres societats occidentals? Signes i crides que haurien de ser recollides per la comunitat cristiana, ja que sovint responen a problemes del nostre món, i ofereixen solucions i propostes que no són pas alienes als valors evangèlics, tot i el seu caràcter laic. Aquest últim apartat és també una invitació a veure «nous signes dels temps» i a discernir-los d'una manera comunitària per veure si responen a l'Evangeli de Jesús de Natzaret.

1. Francis FUKUYAMA, *The End of History and the Last Man*, 1989.
2. La cultura pot ser definida de moltes maneres. Una definició (inspirada en el famós tractat clàssic de sociologia de G. Rocher i modificada per J. Miralles, professor de sociologia d'ESADE) podria ser: «La cultura com el conjunt de formes de sentir, actuar, pensar que són compartides per una societat i que permeten la supervivència, proporcionen identitat i pertinença, i doten de sentit els membres del grup.»
3. La definició clàssica de Guy ROCHER, a *Introducción a la sociología*, Barcelona, Herder, 1982: «Sistema d'idees i de judicis, explícits i generalment estructurats, que serveixen per a descriure, interpretar o justificar la situació d'un grup o d'una col·lectivitat, i que, inspirant-se àmpliament en uns valors, proposa una orientació precisa a l'acció històrica d'aquest grup o col·lectivitat.»
4. L'expressió és de J. M. MARDONES, *Neoconservadurismo, la religión del sistema*, Cuaderno Fe y Secularidad, Santander, Sal Terrae, 1991, pàg. 10.
5. Veure la importància de la família com un factor molt positiu per al procés de socialització i per ser la matriu de la comunitat cristiana, però ser conscient de no idealitzar la família dels segles anteriors, ja que era una família patriarcal en la qual l'home tenia un poder excessiu i la dona era menystinguda –era un model poc evangèlic de família–. Ni tampoc idealitzar la societat amb un alt sentit de la moral, ja que és oblidar la doble moral que professava la classe noble i de la burgesia, l'obediència de la qual podia provenir més dels mecanismes de control social que no pas d'una convicció evangèlica i, per tant, autònoma.
6. Per a aprofundir en el tema, vegeu Millán ARROYO MENÉNDEZ a *Tendencias en identidades, valores y creencias*, Madrid, Sistema, 2004.
7. Un dels que han donat força a aquest moviment els anys noranta ha estat Serge Latouche. Els seus orígens es poden remuntar a la teoria enunciatada per Nicholas Georgescu-Roegen sobre la bioeconomia en la seva obra *The Entropy law and the Economic Process* (1971) i les crítiques a la industrialització en els anys cinquanta, seixanta i setanta (Günther Anders, *La obsolescencia del hombre*, 1956; Hannah Arendt, *La condició humana*, 1958; o del Club de Roma, *Informe Meadows*, 1972).
8. Com, per exemple, la denúncia que fa l'Informe del PNUD de l'any 2007-8.
9. És interessant veure, per exemple, en el nostre context català les dades que ofereix T. MELLÉN, «Religió i valors» a Javier ELZO i Àngel CASTIÑEIRA (dir.), *Valors tous en temps durs. La societat catalana l'enquesta europea de valors de 2009*, Barcelona, Barcino, 2011, pàg. 279-298).
10. L'expressió és d'un llibre titulat així de L. PAUWELS i J. BERGIER, *El retorno de los brujos*, Barcelona, Plaza&Janés, 1981. Citat a L. GONZÁLEZ-CARVAJAL, *Ideas y creencias del hombre actual*, Santander, Sal Terrae, 1991, pàg. 173.
11. La podem trobar a: <http://www.audir.org/index.php/grups-dig-interreligiainmenu-6/grup-inicial-mainmenu-56?task=view&id=94/>.
12. La Declaració d'una Ètica Mundial del Parlament Mundial de les Religions (Chicago, 1993) es fomenta en la regla d'or formulada en les grans tradicions religioses. La regla d'or

- en la seva formulació en l'Evangeli de Mateu ens diu: «Feu als altres tot allò que voleu que ells us facin» (7,12).
13. Títol d'un nou llibre del sociòleg Manuel CASTELLS, *Redes de indignación y esperanza: los movimientos sociales en la era internet*, Madrid, Alianza editorial, 2012.
 14. <http://occupywallst.org/>
 15. Vegeu O. MATEOS i J. SANZ, *Canvi d'època. Canvi de rumb?*, Barcelona, Cristianisme i Justícia, Quaderns 186, 2013.
 16. Stéphane Frédéric Hessel, *Indignez-vous!*, 2010. Publicat el 2011 en català i castellà.
 17. www.democraciarealya.es
 18. Per a veure les propostes: <http://madrid.tomalaplaza.net/2011/05/20/propuestas-20-mayo/>
 19. *Caritas in veritate*, 2009.
 20. Dins l'anomenat *ethos* social (que serien els valors que floten en l'ambient i que bona part de la societat accepta *de facto* com a orientació de la seva conducta), també s'hi poden col·locar dues fonts més de normativa o orientació moral, les lleis d'un país i, si hom treballa en una determinada professió, un codi deontològic o professional, o en una determinada empresa, un codi de conducta intern. Com és fàcil d'imaginar, aquest *ethos* social i la moral personal poden entrar en conflicte.

QÜESTIONS PER A LA REFLEXIÓ

1. El món on vivim

L'autor del Quadern afirma que tot sistema econòmic crea una cultura, i un dels elements importants de tota cultura és el sistema ètic, que es posa en joc sobretot a l'hora de prendre decisions, i que acaba per impregnar tota la nostra vida. Quins valors prioritza el sistema econòmic? Com han arribat a impregnar la vida personal, familiar, escolar, el treball o les relacions en general?

2. Pistes per a humanitzar el món actual

L'autor assenyala algunes pistes. Hi estàs d'acord?

Quines et semblen més urgents?

Com passar de l'individualisme a la comunitat?

- De la vida com a relació basada en l'interès a la vida com a do, com a regal.
- De la mercantilització del treball i l'oci a les relacions gratuïtes amb els altres.
- De la democràcia nominal a la participació de tots a l'hora de prendre les decisions de la nostra societat.
- Del poder de les forces del mercat que marquen la nostra vida més del que pensem, i que incorporem a vegades sense prendre'n consciència, a una cultura de la sobrietat.

3. Què hi pot aportar la reflexió cristiana?

Hi ha actituds i conductes que poden semblar obsoletes, en desús: discerniment, austeritat, decreixement, sostenibilitat, compassió, solidaritat i moltes altres, i que en llegir el quadern assenyalen un camí no fàcil, perquè viure en cristià no ho és. Com treure-les a la llum?

4. No hi ha res a fer?

Davant els problemes urgents hi ha veus profètiques que ens impulsen, ens conviden a obrir els ulls per a veure-hi i les orelles per a escoltar... Totes elles tenen la capacitat de mobilitzar-nos. Anomenem-ne algunes:

- Manifestos com el de S. Hessel, *Indigneu-vos*, que va donar nom al moviment a Espanya, i els manifestos «Democràcia real, ja».
- Els moviments socials, que alguns han definit com a «xarxes d'indignació i esperança».
- Moviments ecologistes, gent jove que ha pres consciència que en les relacions amb la naturalesa hi ha alguna cosa que no rutlla.
- La Declaració de l'Ètica Mundial elaborada pel Parlament Mundial de les Religions a Chicago (1993). Aquesta Declaració ha contribuït a la creació d'una ètica mundial entesa com «un consens bàsic sobre una sèrie de valors vinculants, criteris inamovibles i actituds personals bàsiques».
- ... (Segur que coneixes altres veus que podries afegir.)

En acabar el Quadern, potser podem dir allò de **«hi ha molta feina a fer»**...

Cristianisme i Justícia (Fundació Lluís Espinal) és un Centre d'Estudis promogut per la Companyia de Jesús de Catalunya. Agrupa un equip de professors universitaris i especialistes en teologia i en diverses ciències socials i humanes interessats pel cada cop més indispensable diàleg fe-cultura-justícia

La col·lecció Cristianisme i Justícia presenta algunes de les reflexions dels seminaris de l'equip del Centre o alguns dels treballs dels seus membres i col·laboradors.

157. M. D. OLLER, Construir la convivència - 158. J. M. GORDO, La cristologia de Joseph Ratzinger - Benet XVI - 159. QUATRE TESTIMONIS, Per què vaig tornar a la fe - 160. J. GIMÉNEZ, Les preguntes que portem dins - 161. J. CARRERA, El problema ecològic: una qüestió de justícia - 162. J. F. MÀRIA, El jove, el guru i l'ocell - 163. J. I. GONZÁLEZ FAUS, Por de Jesús - 164. S. THIÓ - M. LL. GERONÈS, ASSOCIACIÓ ÀKAN, I qui dius que sóc jo? - 165. X. ALEGRE, Resistència i esperança cristianes en un món injust - 166. J. I. GONZÁLEZ FAUS, Quan el nihilisme despulla la fraternitat - 167. CÀRITAS DIOCESANA DE BARCELONA I CRISTIANISME I JUSTÍCIA, Una mirada a la pobresa - 168. P. ARROJO, Crisi global de l'aigua - 169. D. IZUZQUIZA, En partir el pa - 170. J. CARRERA, Cristianisme i societat des de la perspectiva ètica - 171. G. DUCH, F. FERNÁNDEZ SUCH, L'agroindústria sota sospita - 172. J. LAGUNA, Fer-se càrrec, carregar i encarregar-se de la realitat - 173. B. BASTIDA, Crisi, un final per escriure? - 174. J. I. GONZÁLEZ FAUS, "Ja hi vaig, Senyor". Contemplatius en la relació - 175. J. BOTEY, Capellans obrers. Compromís de l'Església amb el món obrer - 176. L. RAMÓN, Dones en peu de vetlla - 177. J. I. GONZÁLEZ FAUS, El naufragi de l'esquerra - 178. F. J. VITORIA, Vents de canvi - 179. J. ALONSO, El diàleg de la vida quotidiana - 180. J. I. GONZÁLEZ FAUS, Unicitat de Déu, pluralitat de místiques - 181. J. LAGUNA, Ai de vosaltres...! Distopies evangèliques - 182. V. CODINA, Fa 50 anys va haver-hi un Concili - 183. A. BLANCH, Lleó Tolstoi, un profeta polític i evangèlic - 184. J. F. MÀRIA, E. DEVUYST, Les mines del rei Leopold - 185. J. I. GONZÁLEZ FAUS, Una Església nova per a un món nou - 186. O. MATEOS, J. SANZ, Canvi d'època, canvi de rumb? - 187. S. HERRERA, Atrapades als llimbs: dones, migracions i violència sexual - 188. A. CALDERÓN, L. SOLS, Europa, en la cruïlla - 189. J. CARRERA, La revolució de cada dia

Els títols d'aquesta col·lecció es poden descarregar d'internet:
www.cristianismeijusticia.net/quaderns

N. 189, juny 2014

La Fundació Lluís Espinal envia gratuïtament els quaderns CJ a tothom que els sol·licita. Si vostè desitja rebre'ls, demani'ls a:

Cristianisme i Justícia
 Roger de Llúria, 13 - 08010 Barcelona
 93 317 23 38 - info@fespinal.com
www.cristianismeijusticia.net

cristianismeijusticia

cijusticia

fespinal89